

Nečasová, Tereza

Obrana eugeniky

Studia philosophica. 2024, vol. 71, iss. 1, pp. 23-36

ISSN 1803-7445 (print); ISSN 2336-453X (online)

Stable URL (DOI): <https://doi.org/10.5817/SPH2024-1-3>

Stable URL (handle): <https://hdl.handle.net/11222.digilib/digilib.80356>

License: [CC BY-NC-ND 4.0 International](https://creativecommons.org/licenses/by-nc-nd/4.0/)

Access Date: 24. 08. 2024

Version: 20240822

Terms of use: Digital Library of the Faculty of Arts, Masaryk University provides access to digitized documents strictly for personal use, unless otherwise specified.

Obrana eugeniky

An Apology of Eugenics

Tereza Nečasová

Abstrakt

Problematika genových manipulací u člověka je velmi úzce spjata s eugenikou 20. století, přičemž moderní metody manipulující s lidským genomem bývají velmi často označovány za „eugenické“ a na základě toho hodnoceny jako morálně nepřijatelné. Článek si klade za cíl představit problematiku tendenčního využívání definice pojmu eugenika v souvislosti s moderními genovými technologiemi a dochází k názoru, že cílené využívání záporné definice eugeniky záměrně vyvolávající negativní konotace může být v některých případech týkajících se genových technologií kontraproduktivní, a proto by tato definice neměla být používána.

Klíčová slova

Definice eugeniky – editace genomu – eugenika – genové vylepšování – vylepšování člověka

Abstract

The issue of gene manipulation in humans is very closely linked to eugenics of the 20th century, while modern methods of manipulating the human genome are very often referred to as “eugenic” and, on that basis, evaluated as morally unacceptable. The article aims to present the problem of the tendentious use of definitions of the term eugenics in connection with modern gene technologies and comes to the opinion that the targeted use of a negative definition of eugenics, intentionally evoking negative connotations, can be counterproductive in some cases related to gene technologies and should therefore not be used.

Keywords

Definition of eugenics – gene editing – eugenics – gene enhancement – human enhancement

1. Genové vylepšování, nebo eugenika 21. století?

Článek si klade za cíl představit problematiku tendenčního využívání definic pojmu eugenika v souvislosti s moderními genovými technologiemi. Zaměřím se na stručný popis počátků eugenického myšlení a jeho přerod ve 20. století a na hlavní metody genového vylepšování člověka. Následně ukážu, že bez historického vhledu není možné hodnotit nové genové technologie jako inherentně špatné a že tendenční používání konkrétních definic eugeniky může být v některých případech týkajících se právě genových technologií kontraproduktivní.

V roce 2003 byl dokončen Projekt lidského genomu (HGP), jehož cílem bylo určit všechny sekvence molekul DNA lidského genomu a zmapovat zhruba 20 000¹ genů, z nichž se skládá lidská DNA. Spolu s HGP započal také další rozvoj výzkumu v oblasti genetiky,² který sliboval až mimořádně účinné a potenciálně nebezpečné technologické možnosti v oblasti manipulace s lidským genomem. Genové vylepšování bývá právě kvůli těmto možnostem více než jiné formy modifikace člověka označováno jako „eugenické“, především ze strany odpůrců genových manipulací. Přirovnání genového vylepšování k eugenickému myšlení má v diskuzi své místo; některé z metod, které bychom mohli označit za předchůdce genového vylepšování, jsou totiž v současnosti rutinně využívány, např. genová terapie. Přestože jsou všechny prováděné metody legální a nemají výrazné negativní důsledky pro jednotlivce ani společnost, odpůrci je vnímají jako zásahy do lidského těla, jež je možné spojovat s eugenikou 20. století.

V minulosti lze najít příklady eugeniky pozitivní, jejímž cílem je pomocí neinvazivních metod dosáhnout žádoucích vlastností u člověka, např. zvyšováním plodnosti geneticky lépe vybavených jedinců, nebo eugeniky negativní, která se naopak snaží eliminovat nežádoucí vlastnosti, např. sterilizací.³ To, co odpůrce genových modifikací zneklidňuje, jsou především nehumánní pokusy a metody prováděné pod záštitou eugenického výzkumu v první

1 Na počátku 21. století bylo uváděno, že lidský genom je složen ze zhruba 20 000–25 000 genů na bázi proteinu (International Human Genome Consortium, 2004, s. 931). V posledních letech byl pomocí přesnějších metod údaj snížen na 20 000–21 000 genů (MUKHERJEE, S. *Gen...*, s. 291).

2 SELGELID, M. J. *Neugenics...*, s. 9.

3 JEMELKA, P. *Bioetika...*, s. 29–30.

polovině 20. století. V následující části se zaměřím na stručné představení jednotlivých přístupů staré eugeniky a jejich srovnání.

2. Stará eugenika

Myšlenky na silnější a inteligentnější lidstvo lze datovat až do dávné minulosti. Eugenické tendence lze dohledat i v Platónově *Ústavě* nebo Campanellově *Slunečním státu*. Samotný výraz eugenika ale pochází až z roku 1883, kdy jej poprvé použil anglický vědec Francis Galton.⁴ Ten zastával názor, že geniální jedinci předávají svoji genialitu potomkům a stejně tak předávají potomkům své defektní geny jedinci tehdy označovaní jako méněcenní.⁵ Počátek 20. století se tak vyznačuje myšlenkou, že právě kvůli takovým jedincům dochází k degeneraci lidského rodu, a projevuje se snaha zabránit jim v reprodukci, a to konkrétně nucenými sterilizacemi a selektivním rozmnožováním. Přese všechny radikální postoje byly Galtonovy cíle prosazovány pod záštitou vědeckého výzkumu s cílem vytvořit kvalitnějšího člověka. Už ve 20. letech byl ale cíl jeho myšlenek zcela dezinterpretován a do eugenického výzkumu a jeho cílů se začínají promítat mimo jiné rasistické, antisemitské a homofobní postoje,⁶ čímž vznikají hnutí označovaná jako stará eugenika.

Stará eugenika se vyznačuje především nelidskými metodami sterilizace nebo přímé eliminace jedinců, kteří byli v té době označeni za nevyhovující, nulovým důrazem na práva jednotlivce, potlačovanou možností svobodného rozhodování a nekvalitními, případně zfalšovanými vědeckými postupy a výsledky. Hlavním nedostatkem, který měl být vymýcen, byla nízká inteligence. Ta podle zastánců eugeniky způsobovala chudobu, sklony ke kriminalitě, deviantní chování, sklony k přílišné reprodukci, a tím šíření nevhodných genů.⁷

Počátek eugenického myšlení v USA je charakteristický sterilizačními zákony a státem řízenou kontrolou populace. Američané byli přesvědčeni, že za úpadek společnosti může nárůst slabomyslných, kteří se v ní narodí nebo do ní imigrují. Americký psycholog Henry Goddard (1866–1957) byl přesvědčen, že slabomyslnost je dědičná, proto bylo nutné ji zcela vyhubit.

4 PETRŮ, M. *Možnosti transgrese...*, s. 166.

5 FIELD, J. A. *The Progress...*, s. 4–5.

6 GŮVERCIN, C. H. – ARDA, B. *Eugenics Concept...*, s. 3.

7 SEKLA, B. *Dědičnost...*, s. 230.

Sterilizace nebyla jediným prostředkem eliminace prvků lidského genomu, jež byly považovány za nežádoucí. Významnou roli hrála také imigrační politika, jejíž součástí byl zákaz vstupu ras považovaných v té době za „podřadné“ do USA. Třetím zavedeným řešením proti přenosu genů, jejichž projevy byly považovány za defektní, bylo omezení sňatků duševně chorých, hloupých, slabomyslných a osob s pohlavními nemocemi.⁸

Od všech ostatních zemí provozujících eugeniku se výrazně odlišilo Německo. Právě pro Německo byly typické rasistické, antisemitské a homofobní postoje. V počátcích hnutí se přitom od ostatních zemí nijak výrazně neodlišovalo, hlavní metodou úpravy genofondu byla stejně jako jinde nucená sterilizace. Stejně jako v jiných zemích se eugenické hnutí vyznačovalo vzdvihováním celku nad individuem, nátlakem ze strany státu, diskriminací a chybnými vědeckými výsledky.⁹ Od klasické linie se Němci nicméně odchýlili a odstartovali cílenou eliminaci těch, kteří nebyli podle jejich rasové teorie „čistí“. Jejich cílem nebylo vylepšit genofond stávající populace, ale vytvořit novou árijskou rasu, která by byla nadřazená všem ostatním. Původní Galtonova myšlenka se tak v Německu překlenuje v genocidu a vyvražďování milionů příslušníků ras označených za nevyhovující.

3. Nová eugenika

V posledních desetiletích se eugenické myšlení rapidně proměnilo a bývá označováno jako nová eugenika. Řadí se sem metody prenatální a preimplantační genetické diagnostiky (PGD), genová terapie nebo CRISPR/Cas9. Užívání všech těchto metod je přísně regulováno zákonem s cílem zajistit pacientům dobrovolnost, plnou informovanost a hlavně bezpečnost. PGD je rutinně využívanou preventivní metodou v rámci umělého oplodnění, jejímž cílem je vyšetření a následná selekce zdravého embrya před jeho implantací do dělohy matky.¹⁰ Jako genová terapie se naproti tomu označují metody zaměřující se na genetické modifikace buněk s cílem vyvolat léčebný efekt prostřednictvím vložení nebo naopak utlumení určitého genu v organismu,

---

8 SELGELID, M. J. *Neugenics...*, s. 14.

9 CAVALIERE, G. *Looking into...*, s. 13–14.

10 PROCHÁZKA, M. *Základy lékařské...*, s. 187.

který je zodpovědný za genetické onemocnění.¹¹ Nejedná se tedy o preventivní, ale léčebnou metodu.¹² Systém CRISPR/Cas9 ještě není využíván rutinně; jedná se o metodu, díky níž je možné upravovat konkrétní místa v genomu požadovaným způsobem s poměrně vysokou přesností.¹³

Veškeré metody tzv. nové eugeniky musí být podstupovány dobrovolně, bez nátlaku, s důrazem na informovaný souhlas pacientů a výhradně k terapeutickým účelům. Upřednostňováno není blaho celku, nedochází k diskriminaci, nejedná se o snahu vylepšit lidstvo. Vědci si kladou za cíl jednat vždy v souladu s aktuálně ověřenými vědeckými fakty. Nová eugenika tak usiluje o vyhnutí se fatálním chybám eugeniky staré, které pramenily mimo jiné z nesprávného pochopení procesů dědičnosti nebo z nulové snahy o jejich pochopení. Přestože jsou některé metody genových manipulací v současnosti bezpečně využívány, přetrvává názor, že se jedná o metody „eugenické“, a tedy inherentně špatné. V následující části se proto zaměřím na problematiku tendenčního využívání pojmu eugenika v souvislosti s genovými technologiemi, které zapřičinuje jejich odsuzování jako morálně nepřijatelných, a na často opomíjené srovnání současnosti s minulostí.

4. Tendenční používání pojmu eugenika

V debatách o genovém vylepšování dochází často ke srovnání moderních technologií modifikujících genom s eugenikou 20. století. Často ale bývá opomíjena jakákoli konkrétní definice eugeniky a moderní metody jako genová terapie, PGD nebo CRISPR/Cas9 bývají označovány za „eugenické“, a proto jsou považovány za inherentně špatné. Příkladem může být vyjádření autorky Rebecy Bennetové, která označuje za „eugenickou“ (ve smyslu staré eugeniky) vizi postoj bioetiků Johna Harrise a Juliana Savulesca. Ti souhlasí s využíváním PGD k vytvoření toho nejlepšího možného dítěte. Bennetová považuje jejich podpurný argument pro povinnost vybrat si to nejlepší možné dítě za nedostatečný a zároveň silně eugenický.¹⁴ V jiné studii o PGD ale

11 DROZENOVA, W. *Etika vědy...*, s. 213.

12 Preventivní metody jsou využívány proto, aby se choroba neprojevila. Léčebné až ve chvíli, kdy se choroba projeví a chceme ji eliminovat.

13 MUKHERJEE, S. *Gen...*, s. 419.

14 BENNET, R. *When intuition...*, s. 448.

Savulescu zcela jasně popisuje eugeniku jako směr vyznačující se „krutostí, nátlakem a rasistickými projevy 20. století“ a uvádí, že s reprodukčními metodami nemá tento typ metod nic společného.¹⁵ Benetová tak nejspíš nevědomky upozornila na problém, který spočívá v nedostatečné nebo špatné specifikaci pojmu eugenika. Pokud chceme něčí postoj hodnotit jako „eugenický“, je nutné nejdříve specifikovat, co si pod pojmem eugenika představujeme. Na stejný problém ve své práci poukazuje také Lene Kochová:

Hloupý odkaz na eugeniku bez bližší specifikace je prázdný a je výsledkem našich vlastních projekcí a záměrů spíše než odkazem k historii.¹⁶

Kochová upozorňuje na to, že pokud chceme správně pochopit intence daného autora a následně je hodnotit, musíme nejdříve jasně specifikovat, co si daný autor pod eugenikou představuje a jak ji definuje sám, navíc s ohledem na historická fakta. Bez tohoto není možné hodnotit morální status technologií editujících genom.

V současné bioetické debatě je eugenika definována různými způsoby, na jejichž základě jsou následně konkrétní technologie nebo metody editující lidský genom označovány za přijatelné, či nikoliv. Otázkou je, zda už samotné konkrétní označení může metodu automaticky znehodnotit, nebo jí naopak v jejím hodnocení pomoci. Problém vyvstává ve chvíli, kdy je použita definice, která eugeniku popisuje jako inherentně špatnou, a na tomto základě jsou následně hodnoceny i konkrétní metody. Jsou dané metody morálně špatné jen proto, že jsou označeny jako „eugenické“?

Eugeniku je možné definovat dvojím způsobem. Prvním je použití co nejobecnějšího a nejjednoduššího popisu, tedy použití takové definice, která naprosto vynechává praktiky, aktéry i ideologie s eugenikou spojené a snaží se o neutralitu v tom smyslu, že nepředkládá žádné hodnotové soudy. Pro naše účely ji nazvěme definicí neutrální. Pomocí takové definice lze eugeniku definovat např. jako snahu o dosažení co nejlepšího biologického potenciálu člověka nebo snahu o vylepšení genetického složení populace nebo snahu o dosažení co nejlepšího genetického fondu člověka a další. Všechny tyto definice pouze obecně popisují, co je podstatným cílem eugeniky. Nezmiňují žádné z postupů, které by mohly být využity k dosažení jejich cílů. Podobnou

---

15 SAVULESCU, J. – KAHANE, G. *The Moral...*, s. 282.

16 KOCH, L. *The Meaning...*, s. 329.

strategii definování eugeniky můžeme najít např. u Jonathana Glovera. Podle něj je eugenika jakékoli rozhodnutí, které zahrnuje rozhodování rodičů o tom, jaké dítě se jim narodí.¹⁷ Většina autorů užívajících neutrální definici eugeniky odsuzuje starou eugeniku, zároveň ale podporuje nové metody i technologie editující genom.

Druhým způsobem definování eugeniky je využití popisu, který v sobě zahrnuje základní předpoklady o jejím negativním etickém postavení, a tedy automaticky vyvolává negativní konotace. Nazvěme ji zápornou definicí. Např. Garland-Thomsonová zabývající se studiem zdravotních postižení definuje eugeniku jako snahu o eliminování postižení, potažmo postižených lidí, bez nichž by byl svět lepší.¹⁸ Tento typ definice v sobě obsahuje morální hodnocení eugeniky, potažmo konkrétních technologií, a vyvolává negativní konotace, které mohou u subjektů ovlivnit názor pouze na základě zvolené definice, aniž by subjekty zohledňovaly další faktory. Podobně na eugeniku nahlíží Jürgen Habermas ve svém díle *Budoucnost lidské přirozenosti: na cestě k liberální eugenice* (2003). Ten neuvádí přesnou definici, ale považuje starou eugeniku i nové genové technologie za inherentně morálně špatné, a to nejen pro zvrstvá, která se pod záštitou eugeniky děla v minulosti, ale také proto, že nová eugenika podle něj ohrožuje lidskou důstojnost, stírá hranici mezi tím, co „vyrostlo a bylo uděláno“, nedává subjektům možnost svobodně rozhodovat o svém životě a narušuje naše morální hodnoty.¹⁹

Otázkou je, který z těchto dvou typů definic by měl být preferován, pokud nějaký. Je lepší využívat obecnou definici odkazující na prvotní eugenické vize, anebo naopak využít takovou, která v sobě obsahuje morální hodnocení eugeniky? Jako další možnost se nabízí přestat používat pojem eugenika a nahradit ho jiným, např. pojmem genetika. Odpovědi na tyto otázky se liší v závislosti na tom, čeho chce autor dosáhnout. Pokud je jeho cílem podpora genových manipulací, využije s největší pravděpodobností definici neutrální. Pokud je naopak jejich odpůrcem, zvolí definici zápornou, která v adresátovi vyvolá automaticky negativní postoje.

Možnost přestat používat pojem eugenika a nahradit jej za jiný se zdá být řešením v případech, kdy je eugenika nesprávně dávana do souvislosti s jinými pojmy z minulosti. Platí to např. ve srovnání eugeniky s genocidou.

17 GLOVER, J. *Choosing Chil...*, s. 28.

18 GARLAND-THOMSON, R. *The Case...*, s. 339.

19 HABERMAS, J. *Budoucnost lidské...*, s. 56–64.

Galtonova původní eugenická věda neměla za cíl žádnou genocidu ani využívání jiných strategií nacistů. Změnu pojmu ale někteří považují za riskantní. Britský molekulární biolog David Galton se vyjadřuje zcela jasně:

Nazývejte to, jak chcete, ale pokud je vaším cílem používat vědecké metody k vytvoření těch nejlepších možných vrozených vlastností pro lepší zdraví a kvalitnější život dětí další generace, je to definice eugeniky.²⁰

Se změnou pojmu nesouhlasí hlavně proto, že by nový pojem bez negativních konotací mohl způsobit falešný pocit bezpečí. To však neznamená, že se dle něj má rozvoj nových biotechnologií zastavit, používání pojmu eugenika má sloužit pouze jako pojistka, aby nebylo zapomenuto na události minulosti.

Vzhledem k tomu, jak často jsou genové technologie s eugenikou spojovány, se osobně domnívám, že k výrazné změně by pravděpodobně nedošlo ani po nahrazení pojmu eugenika pojmem jiným. Nepovažuji navíc za nutné vyvarovat se daného označení u nových genových technologií. To, že jsou podobné prvotním eugenickým vizím, není samo o sobě špatné. Jedná se pouze o jakési pomyslné navázání na původní představy o tom, čemu by měla eugenika sloužit a čeho by se měla snažit dosáhnout. Za nutné naproti tomu považuji vždy zmiňovat, o jakou definici eugeniky se opíráme, aby nedocházelo k tendenčnímu morálnímu hodnocení genových technologií. Z tohoto důvodu se domnívám, že je užívání záporné definice eugeniky nevhodné a že by měla být používána definice neutrální. Za důležité považuji také dostatečnou informovanost a vzdělanost široké veřejnosti, která mnohdy mezi Galtonovou eugenikou a eugenikou nacistického Německa nerozlišuje.

Použití termínu eugenika v kontextu genových manipulací má velkou emoční sílu a vyvolává automaticky negativní konotace. Použití konkrétní definice tak zcela mění morální hodnocení nových technologií. Studie z oblasti morální psychologie potvrdily, jak velký význam mají na vynášení morálních soudů konkrétní slova a z nich složené věty. Morální přesvědčení mohou záviset na tom, jaká slova jsou k popisu přesvědčení použita. Člověk tedy může intuitivně hodnotit metody editující genom pouze na základě slov použitých k jejich popisu. Volba neutrální nebo záporné definice má proto normativní význam, protože může ovlivnit morální hodnocení jednotlivců týkající se genových technologií a metod. Z tohoto důvodu není použití jednoho ani

---

20 BASHFORT, A. *Epilogue...*, s. 541.

druhého typu definice samo o sobě nestranné, vždy slouží ke konkrétnímu cíli autora.

Proto se domnívám, že používání záporných typů definicí může být v některých případech z pohledu moderních genových technologií až kontra-produktivní. Velká emoční síla pojmu eugenika může například u metod reprodukční medicíny vyvolávat negativní emoce a ovlivnit tak racionální rozhodnutí pacientů, kteří léčbu podstupují nebo podstoupit chtějí. Totožný problém může nastat u genové terapie nebo v budoucnu u úprav genomu pomocí systému CRISPR/Cas9. Znat historické události s eugenikou spojené je pochopitelně důležité, nepovažuji nicméně za nutné používat zcela úmyslně takové definice, které cíleně využívají negativního náboje, a mohou tak být zbytečně zavádějící i v případech léčby nebo vylepšení, kde není žádná kontroverze ani nebezpečí. Cílem neutrálních definic není cíleně opomíjet historické události, ale nabídnout novým technologiím prostor, který není zatížen hodnotovými soudy. Názor na metody editující genom by neměl být eticky nijak zatížen, měl by vycházet výhradně z poznatků o nových technologiích, které se od metod eugeniky zásadně liší a nejdou v jejich stopách.

5. Eugenika v současnosti a minulosti

Na téma eugeniky bylo od konce druhé světové války napsáno mnoho odborných prací, knih a studií, které se zabývaly jejími různými aspekty od geografické podmíněnosti přes hlavní aktéry a ideologie až po dopad na společnost a vědu nebo genetickou podmíněnost jejích metod. Spousta autorů se snažila dát historii eugeniky nějaký řád s ohledem na to, že jsou její aspekty na jedné straně napříč různými eugenickými hnutími jednotné, ale na straně druhé také diametrálně odlišné. Je tedy poněkud zarážející, že v debatě o morální hodnotě moderních biotechnologií bývá jejich srovnání s eugenikou prováděno velmi často bez odkazu na jakékoli historické studie nebo alespoň na komplexní historická fakta, a eugenika je proto považována za jednotný myšlenkový směr, který je inherentně špatný (a potažmo i nové technologie).

Eugeniku jako historický fenomén, který trval více než šedesát let a v průběhu desetiletí se neustále měnil, není možné zjednodušit na soubor jednotných postupů ani jednotnou ideologii. Stejně jako v 19. století existovalo široké spektrum názorů na to, jakým způsobem funguje proces dědičnosti, existovalo ve 20. století množství zcela odlišných teorií, jakým způsobem

ovlivňovat, měnit nebo zcela ovládat proces dědičnosti prostřednictvím eugenických vizí. Z tohoto důvodu není možné eugeniku definovat pouze na základě rasové segregace nebo vyvražďování slabomyslných,²¹ a není možné označovat tyto násilné, ideologií ovlivňované eugenické praktiky jako hlavní důvod, proč eugenika z morálního hlediska selhává. Vzhledem k tomu, že eugenika byla hnutím rozšířeným v mnoha zemích, přičemž se jednotlivé názory na dědičnost lišily a lišily se také aplikované metody, není možné z eugeniky udělat jednotný myšlenkový směr.

Otázkou je, jak se na srovnání mezi starou a novou eugenikou dívat. Existují dvě názorové skupiny. První nesouhlasí s tvrzením, že by nová eugenika navazovala svými rysy na starou. Druhá naopak vidí jasné podobnosti mezi metodami staré eugeniky a moderními biotechnologiemi. První skupina považuje za jednu z typických charakteristik staré eugeniky mylné znalosti dědičných procesů a zcela neetické vědecké standardy výzkumu.²² Obě charakteristiky spojuje nátlak na jednotlivce i celé skupiny obyvatel, fakt, že cílem bylo vylepšení celé populace, nikoliv jednotlivců, a nehumánní metody, které byly k „vylepšování“ používány.

Druhá skupina považuje za typický prohřešek staré eugeniky její diskriminaci konkrétních etnických minorit a zranitelných osob.²³ Hlavní problém vidí v tom, že by se obdobná stigmatizace mohla objevit i v současnosti v souvislosti s technologiemi upravujícími genom a mohla by způsobit ubývání společenských výhod, které společnost takovým osobám poskytuje. Za překvapivé považují fakt, že v nátlaku nevidí největší problém. Z pochopitelných důvodů jej i přesto odsuzují a tvrdí, že i u reprodukčních a genových technologií je možné najít jisté donucovací prostředky, i když ne podporované ze strany státu.²⁴ Konkrétně se jedná např. o metody těhotenského screeningu. Ten sice není povinný, je ale lékaři a genetiky velmi často doporučován, protože jeho prostřednictvím je možné zjistit poruchy plodu a ukončit těhotenství včas. Některé matky považují tuto metodu za zcela zbytečnou, a dokonce nebezpečnou²⁵ a nepřejí si ji podstoupit. Pokud je jim screening doporučo-

---

21 GYNGELL, C. – SELGELID, M. *Twenty-first...*, s. 15.

22 GLOVER, J. *Choosing Chil...*, s. 27–28.

23 GARLAND-THOMSON, R. *The Case...*, s. 350.

24 SPARROW, R. *A not so new...*, s. 502–506.

25 Ne všechny metody těhotenského screeningu jsou neinvazivní, u některých je nutné přímo zasahovat do plodu (CALDA, P. *Etické problémy...*, s. 6).

ván opakovaně, mohou se cítit nuceny podstoupit jej proti své vůli. To ovšem z mého pohledu nelze chápat jako donucování ze strany lékařů, ale pouze o opakované doporučení bezpečné prevence.

Obě názorové skupiny souhlasí s tím, že některé z charakteristik staré eugeniky jsou odsouzeníhodné. Zásadní rozdíl mezi nimi je v tom, do jaké míry jsou dané charakteristiky považovány za eticky problematické, a také v tom, že konkrétním prohřeškům připisují rozdílnou morální váhu. Obhájci první pozice berou v potaz primárně nevědecky prováděné výzkumy s nedostatečnými znalostmi genetických zákonů, kvůli nimž byla většina sterilizací a dalších nehumánních metod prováděna na základě pouhých domněnek a odhadů, případně vykonstruovaných důvodů. To hraje ve prospěch nových genetickým technologiím, které jsou prováděny pod záštitou kvalitního a transparentního vědeckého výzkumu s cílem pomáhat těm, kteří potřebují léčbu nebo chtějí dobrovolně podstoupit vylepšení. Obhájci druhé pozice se soustředí primárně na diskriminaci postižených, zranitelných osob nebo diskriminaci na základě rasy. Obávají se především toho, že i nové genové technologie by mohly vyvolávat jisté druhy diskriminace na základě životní úrovně, případně by mohly podporovat diskriminaci postižených osob. Vzhledem k tomu, že prozatímním cílem genových technologií je léčba dědičných onemocnění, znamenalo by to, že počet lidí s nějakým druhem postižení bude klesat a existuje jisté riziko, že na ně společnost již nebude brát stejné ohledy jako v současnosti.

Považuji za důležité, aby ve studiích nebyly cíleně opomíjeny podobnosti staré a nové eugeniky. Jejich srovnání považuji za potřebné, zároveň ale zastávám názor, že není nutné cíleně hledat spojitosti mezi starou eugenikou a novými technologiemi jen proto, aby je bylo možné zdiskreditovat na základě vykonstruovaných podobností se starou eugenikou. Eugeniku nelze chápat jako jednotný fenomén, je proto nutné pracovat s ní jako s mnoha různými hnutími na sobě více či méně závislými. Především proto je v diskuzích nutné uvádět přesné definice eugeniky a srovnání minulosti se současností provádět na základě ověřených historických faktů. Bez udání kontextu není možné dávat do souvislosti starou eugeniku a nové moderní biotechnologie.

6. Závěr

Argumentů proti genom pozměňujícím technologiím je řada. Jedním ze základních je využívání podobnosti nových biotechnologií s metodami staré eugeniky. Samotné využívání pojmu eugenika ve srovnávání nepovažují za problém, problematické se jeví až tendenční využívání konkrétního typu definice. Není chybou využívat jeden nebo druhý typ definice pro naše účely (tedy využívat neutrální definici pro obhajobu nových technologií, nebo naopak definici zápornou pro jejich odmítání), v některých případech se ale využívání konkrétní definice může stát kontraproduktivním. Na mysli mám případy, kdy by využití např. genové terapie mohlo způsobit výrazné zlepšení zdravotního stavu pacienta, ale vyvolané negativní konotace mohou ovlivnit racionální rozhodnutí pacientů léčbu nepodstoupit. V zájmu pacientů (ale i samotných genových technologií) tak považují za vhodné využívat neutrální definice eugeniky. Zároveň nepovažují za problematické pojem eugenika ve vztahu k novým genovým technologiím používat, protože skutečně vychází z prvotních eugenických myšlenek. Za důležité v této souvislosti ovšem považují brát v potaz historický kontext. Bez uvedení jasných kontextuálně zařazených historických faktů nebo událostí, na základě nichž chceme starou a novou eugeniku srovnávat, není možné dojít ke správnému hodnocení. Společné vize lze nalézt u obou typů eugenik, nezáleží ale na tom, jak moc podobné si myšlenky jsou, ale k jakým cílům směřují. V minulosti šlo především o eliminaci jedinců považovaných v dané době za „nevhodné“, dnes se nová eugenika zaměřuje na léčbu dědičných chorob nebo snahu o zlepšení života jednotlivců na základě jejich výslovného souhlasu.

Seznam použitých zdrojů

- ANOMALY, Jonathan. Defending Eugenics. *Monash Bioethics Review*. 2018, **35**, s. 24–35.
- BENNET, Rebecca. When Intuition Is Not Enough. Why The Principle of Procreative Beneficence Must Work Much Harder To Justify Its Eugenic Vision. *Bioethics*. 2014, **28**(9), s. 447–455.
- BASHFORT, Alison. Epilogue: Where did eugenics go? In BASHFORT, Alison – LEVINE, Philippa (eds.). *The Oxford handbook of the history of eugenics*. Oxford: Oxford University Press 2010, s. 539–558.
- CALDA, Pavel. Etické problémy prenatalní diagnostiky a terapie na počátku třetího tisíciletí. *Interní medicína*. 2003, **5**(2), s. 6–10.

- CAMPANELA, Tommaso. *Sluneční stát*. Překlad Jiřina MOHYLOVÁ – Otakar MOHYLA. Praha: Mladá fronta 1979.
- CAVALIERE, Giulia. Looking into the shadow: the eugenics argument in debates on reproductive technologies and practices. *Monash Bioethics Review*. 2018, **36**, s. 1–22.
- DROZENOVÁ, Wendy. *Etika vědy v České republice: od historických kořenů k současné bioetice*. Praha: Filosofia 2010.
- FIELD, James Alfred. The Progress of Eugenics. *The Quarterly Journal of Economics*. 1911, **26**(1), s. 1–67.
- GARLAND-THOMSON, Rosemarie. The Case for Conserving Disability. *Bioethical Inquiry*. 2012, **9**(3), s. 339–355.
- GLOVER, Jonathan. *Choosing Children: Genes, Disability and Design*. Oxford: Oxford University Press 2006.
- GÜVERCIN, Cemal Hüseyin – ARDA, Berna. Eugenics Concept: From Plato to Present. *Human Reproduction & Genetic Ethics*. 2008, **14**(2), s. 20–26.
- GYNGELL, Christopher – SELGELID, Michael John. Twenty-first century eugenics. In FRANCIS, Leslie (ed.). *The Oxford handbook of reproductive ethics*. New York: Oxford University Press 2016, s. 141–158.
- HABERMAS, Jürgen. *Budoucnost lidské přirozenosti: na cestě k liberální eugenice?* Překlad Alena BAKEŠOVÁ. Praha: Filosofia 2003.
- HRUBÝ, Karel. *Eugenika: člověk v zrcadle dědičnosti*. Praha: Jos. R. Vilímek 1948. Světem a přírodou.
- JEMELKA, Petr. *Bioetika*. Brno: Masarykova univerzita 2008.
- KOCH, Lene. The Meaning of Eugenics: Reflections on the Government of Genetic Knowledge in the Past and the Present. *Science in Context*. 2004, **17**(3), s. 315–331.
- KREMENTSOV, N. Eugenics in Russia and the Soviet Union. In BASHFORT, Alison – LEVINE, Philippa (eds.). *The Oxford handbook of the history of eugenics*. Oxford: Oxford University Press 2012, s. 413–429.
- MUKHERJEE, Siddhartha. *Gen: O dědičnosti v našich osudech*. Překlad Jan ŠMARD. Brno: Masarykova Univerzita 2019.
- PETRŮ, Marek. *Možnosti transgrese: Je třeba vylepšovat člověka?* Praha: Triton 2005.
- PROCHÁZKA, Martin – VODIČKA, Radek – VRTĚL, Radek. *Základy lékařské genetiky pro studenty všeobecného lékařství*. Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci 2018.
- SAVULESCU, Julian – KAHANE, Guy. The Moral Obligation to Create Children With the Best Chance of the Best Life. *Bioethics*. 2009, **23**(5), s. 274–290.
- SEKLA, Bohumil. *Dědičnost v přírodě a ve společnosti*. Praha: Život a práce 1946.
- SELGELID, J. Michael. Neugenics? *Monash Bioethics Review*. 2000, **19**(4), s. 9–33.
- SPARROW, Robert. A not so new eugenics: Harris and Savulescu on Human Enhancement. *The Hastings Center Report*. 2011, **41**(1), s. 32–42.
- TÄNNSJÖ, Torbjörn. Human Genetics and the Nazi Spectre. *Monash Bioethics Review*. 1999, **18**(1), s. 13–21.

Mgr. Tereza Nečasová

doktorandka Katedry filozofie Filozofické fakulty Masarykovy univerzity

Arna Nováka 1, 602 00 Brno, Česká republika

438288@mail.muni.cz

Toto dílo lze užít v souladu s licenčními podmínkami Creative Commons BY-NC-ND 4.0 International (<https://creativecommons.org/licenses/by-nc-nd/4.0/legalcode>). Uvedené se nevztahuje na díla či prvky (např. obrazovou či fotografickou dokumentaci), které jsou v díle užity na základě smluvní licence nebo výjimky či omezení příslušných práv.
